

ישמר = והמתין. כמו: "לא יאמר אדם לחניו שחור לי נדד עבודה זרה פלוני". ונצנצ קמח צפרק "החובל": "שורה עומדת על פתח חלון". וכן: "ולא יאמר שחר את הדבר", "שומר אמונים". תפלה קצרה — ["הצנינו"], אשרי המלך שמקלטין אותו בביתו כך —

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות היו הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם.

ג תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמר לי: רבי ומורי! ואמר לי: הגיה לך להחריבה זו? אמרתי לו: להתפלל בדרך, הסביר ר' יוסי: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים, ולא יוכל להתרכז בתפילה כראוי, אמר לו אליהו: היה לך להתפלל תפילה קצרה כי קיים נוסח מקוצר של תפילה, שנועד לאלה שאין ביכולתם להתפלל תפילה ארוכה. ור' יוסי מסכם כי משיחה קצרה זו למדתי ממנו שלשה דברים: שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך במקום הצורך, ואין להכנס דווקא לבית להתפלל, ושהמתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה שיוכל לכוון לבו בה. ולאחר דברי ההקדמה שואל אותו אליהו למהות הפנימית של חזונו בחורבות ירושלים: מה קול שמעת בחורבה זו? ועל כך הוא עונה ששמע בחורבה בת קול כעין הד מאותה שאגה ששואג הקדוש ברוך הוא (מהרש"א) אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי. ועל כך עונה לו אליהו כי קול זה אינו חד פעמי אלא חוזר בכל יום ויום, שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא גם בשעות אחרות כשמוכירים את גדולת ה', בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין בקדיש, יהא שמו הגדול מבורך [בנוסח הקדיש: יהא שמה רבא מברך] הקב"ה מנענע בראשו — [משבחים] אותו בביתו כך, כי כשהיה המקדש, בית ה' בנוי, היה הקדוש ברוך הוא משובח שם בתהילה זו, ועתה בומן הגלות מה לו לאב שהגלה את בניו של האב הנאלץ להגלות את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם — ומוסיפים כאב לאב ככאבם שלהם (רש"ש).

ד תנו רבנן, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה: במפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין. "מפני חשד" — ותיפוק ליה משום מפולת!

גדול הוא, על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו. וזה אינו נראה, שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי! אלא נראה כדאמרין בסוף סוטה: אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמה רבא דבתר אגדתא, שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה, ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש, לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים. שזה היה לשונם.

נראית מיתרת, ושואלים מדוע ניתן הסעם "מפני החשד", — ותיפוק

רב יצחק בר שמואל משמיה [משמו] דרב, שכל אחת משלש משמרות הלילה שואג הקדוש ברוך הוא כארי כי עבודת המקדש היתה קשורה בזמני המשמרות (תהר"א) והקדוש ברוך הוא אומר: אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם.

עם הזכרת משמעותם הפנימית של זמני אשמורות הלילה מובא מעשה דומה, במעשה זה שזורה המציאות הממשית היום יומית עם החזון העליון, ואין חייץ מפריד בין הממשות וההלכה למעשה ובין חיות עילאיות. וכך מספר ר' יוסי: פעם, כשהיה מהלך בדרך, נכנס לחורבה מחורבות ירושלים, להתפלל בה, בצאתו מן החורבה מתגלה לפניו אליהו המחכה לו על פתח החורבה, אל ואלהו פונה אליו כדרך שפונים אל הרב שלום עליך רבי, רבי יוסי המבין במעלתו של המתגלה לו, משיב: שלום עליך רבי ומורי. שואל אליהו: בני מפני מה נכנסת לחורבה זו? ענהו ר' יוסי, שנכנס על מנת להתפלל, אמר לו אליהו: היה לך להתפלל בדרך, הסביר ר' יוסי: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים, ולא יוכל להתרכז בתפילה כראוי, אמר לו אליהו: היה לך להתפלל תפילה קצרה כי קיים נוסח מקוצר של תפילה, שנועד לאלה שאין ביכולתם להתפלל תפילה ארוכה. ור' יוסי מסכם כי משיחה קצרה זו למדתי ממנו שלשה דברים: שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך במקום הצורך, ואין להכנס דווקא לבית להתפלל, ושהמתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה שיוכל לכוון לבו בה. ולאחר דברי ההקדמה שואל אותו אליהו למהות הפנימית של חזונו בחורבות ירושלים: מה קול שמעת בחורבה זו? ועל כך הוא עונה ששמע בחורבה בת קול כעין הד מאותה שאגה ששואג הקדוש ברוך הוא (מהרש"א) אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי. ועל כך עונה לו אליהו כי קול זה אינו חד פעמי אלא חוזר בכל יום ויום, שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא גם בשעות אחרות כשמוכירים את גדולת ה', בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין בקדיש, יהא שמו הגדול מבורך [בנוסח הקדיש: יהא שמה רבא מברך] הקב"ה מנענע בראשו — [משבחים] אותו בביתו כך, כי כשהיה המקדש, בית ה' בנוי, היה הקדוש ברוך הוא משובח שם בתהילה זו, ועתה בומן הגלות מה לו לאב שהגלה את בניו של האב הנאלץ להגלות את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם — ומוסיפים כאב לאב ככאבם שלהם (רש"ש).

ד תנו רבנן, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה: במפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין. "מפני חשד" — ותיפוק ליה משום מפולת!

גדול הוא, על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו. וזה אינו נראה, שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי! אלא נראה כדאמרין בסוף סוטה: אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמה רבא דבתר אגדתא, שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה, ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש, לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים. שזה היה לשונם.

נראית מיתרת, ושואלים מדוע ניתן הסעם "מפני החשד", — ותיפוק

נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים / תפיסה מעמיקה יותר של הדברים מראה על היסוד הסמלי הפנימי שבכל המעשה. ר' יוסי היה מהלך בדרך העיון והמחשבה, ונכנס "לחורבה אחת מחורבות ירושלים" — נכנס למחשבה על חורבן ירושלים וגלות ישראל, ונכנס להתפלל על חורבות ירושלים, ולבקש שתבנה. ונתון כך מתגלה לו אליהו ומוכיח אותו שאסור לו לאדם להכנס יותר מדי במחשבה כזו (בחורבה) שיש בה פסיה מן הדרך הכללית, אלא די להתפלל תפילה קצרה וכללית. ואכן, בתזונו, בנכונות הסגנה הבאה לו לר' יוסי בחורבה הריהו שומע כי גלות ישראל אינה רק כאבו של עם ישראל אלא גם הקדוש ברוך הוא כואב עמם ומצטער בצערם שהוא גם צער. ויש לכן לקוות כי הוא יבנה אף למענו את ביתו יהיכלו (הכותב).

מסורת השי"ט
ב. נימוק זה מובא בהלכה ג. ברכות מג. ב. שבת כג. א. א. קל. א. פסחים ג. א. פ. א. ר"ה כד. ב. גיטין ט. ב. ב"מ לח. א. ע"ח. א. ב"ב ה. חולין מד. ב.

נרסות
אוי לבנים. בדפוסים רא" שונים ובכתי הגירסה: אוי לי. ונשתנתה ע"י הצנזורה.

והמתין לי. בר"ף ובע"י וכנראה מרש"י, מלים אלה מיותרות.

יהא שמה הגדול מבורך. בדפוסים הישנים ובכתי"ב: יהא שמה רבא מברך. כנוסח הקדיש.

אישים

רבי יוסי
הוא רבי יוסי בן חלפתא, מגדולי התנאים. חי בדרך שלפני חתימת המשנה, ורוסס דבריו ניכר בספרות התנאים כולה. אביו, המכונה אבא חלפתא היה נחשב אף הוא מחכמי הדור, ומשפחה, לפי מסורת אחת, מתיחסת עד לבני יונדב בן רכב. מלבד למדו אצל אביו היה ר' יוסי תלמיד מובהק של ר' עקיבא. הוא חבירי, תלמיד ר' עקיבא האחרים, ר' מאיר, ר' יהודה ור' שמעון בר יוחאי — היו מרכז היצירה התלמודית של כל אותה הדור. בשיטתו ההלכתית, כנו בכל דרך חיו, היה רבי יוסי מתון וזהיר ונמנע מגישה קיצונית לכל צד. בשל המתנגדות וההגיון שבדבריו נקבעה הלכה כמותו בכל מקום, כנגד כל חביריו. וכלל ידוע הוא בהלכה "רבי יוסי נימוקו עמו" ועל כן הלכה כמותו תמיד.

כשם שגדול היה ר' יוסי בהלכה, כן היה מפורסם בחסידותו. מעשים רבים מסופרים בתלמוד על צניעותו, ענוותו וקדושתו. מסופר כי אליהו הנביא היה מתגלה לו בכל יום, וכמה שיתות בינו לבין אליהו מובאות בתלמוד. רבי יוסי היה כנראה מסדרו העיקרי של קובץ ברייתות על דברי ימי ישראל "סדר עולם". מקום מגוריו בכשך שנים רבות היה בצפורי בגליל, ואוכנותו היתה בעיבוד עורות.

רביס מחכמי הדור
אחריו (ובכללם רבי מסדר המשנה) היו תלמידיו, אולם המובהקים שבהם היו חכמת בניו אשר כולם היו מחכמי הדור. המפורסמים בהם ר' אליעזר בר' יוסי מגדולי חכמי האגדה, ור' ישמעאל בר' יוסי.

מסורת הש"ס

- א. בתוספתא מובאת ברכות פרק א' מובא בירושלמי ברכות פ"א ה"א (ושם הגרסה: ארבע... כלילה, וארבע ביום). באיכ"ר פ"ב קומי רוני (בשנויים). ילקוט שופטים סג'.
- ב. ירושלמי שם. איכ"ר שם. ילקוט שופטים סג'. ילקוט תהלים תתע"ו. שו"ח קה. וסם גם הסברים אחרים.
- ג. ברכות ט, א.
- ד. שמחת פ"א ובירושלמי פ"ג ה"א. ירושלמי נזיר פ"ו ה"א. קהל"ר פ"ז טוב ללכת (בשנוי).
- ה. ילקוט תהלים תתע"ו.

גרסות

מן התיכונה שבתוכיות. כתיבת: אהת פו שתי התיכונות.

אלא אילו בדברי תורה. ונו'. כתיבת: לא נצרכא אלא לדברי תורה ולא פיעינא מילי דעלמא.

אישים

רבי נתן הוא ר' נתן הבבלי. מגדולי התנאים בדור שלפני תחילת המשנה. רבי נתן היה בנו של ראש הגולה בבבלי, וכן המשפחה שמצאצאי דוד המלך ובימי מלכות דוד — המשפחה המיוחסת ביותר בישראל. משום גדלותו בתורה ויחסו נמנה לאב בית הדין — המשרה השניה בחשיבותה בסנהדרין. היה מפורסם בבקיאותו והעמקתו בדיני סבנות. כמו כן היה ידוע בחסידותו ומסופר שאליו הגביא היה נגלה אליו.

רבי נתן ניסה (יחד עם ר' מאיר) לשנות את סדרי ירושת הנשיאות ולהיות נשיא הסנהדרין, הנסיון נכשל ובעין עונש נגזר שלא יוכירו את ר' נתן בשמו במשנה אלא יאמרו "רבי אומר" בלי הזכרת שם. אמנם לא תמיד נשמר כללי זה למעשה. ר' נתן חיבר קבצי משניות אחדים, ומסכת "אבות דר' נתן" קרויה על שמו. רבים בדור הבא היו בין תלמידיו, הובלט שבהם היה ר' יהודה הנשיא.

ועונים: מדובר כאן אפילו בחדתי [בחדשה], תורבה שאינה עתיקה, ושאין בה סכנת מפולת, ולכן יש לתת את טעם החדשה, להזהיר מלהכנס אף לתורבה כזו, ועוד מקשים על טעם החדשה: ותיפוק ליה [תצא לו] משום מוזיקין, שמטעם זה, תאסר הכניסה לתורבה? ומשיבים: בתרי [בשנויים] כשנכנסים שנים, ומקובל כי אין מוזיקין פוגעים אלא באדם בודד. על כך מקשים אי בתרי — חשד נמי ליכא [אם בשנים — אין גם חשד]! שהלכה היא שמתוך לשני גברים התייחד עם אשה, ואין חושדים בהם. ואם שנים נכנסים לתורבה, הלא גם נמוק החדשה אינו שייך בהם, ומתראים: בתרי ופריצי [בשנויים] ופרוצים [בשנויים] כי אם היו הנכנסים יודעים כפרוצים, חשודים הם אפילו בשנים. מעתה באים לברר מדוע נזקקים לנמוק השני "מפני המפולת", הרי אפשר היה להסתפק [והיפוק ליה הלכה זו] בטעמים משום חשד ומוזיקין! ומשיבים כי יש מקרים שבהם יש להזקק לנמוק זה כגון בתרי וכשרי [בשנויים וכשרים] שאין לחשוד מפני המוזיקין, ואף אין לחשוד בהם בזנות, אולם סכנת המפולת קיימת גם אז, ועתה לברור הנמוק השלישי "מפני המוזיקין" לשם מה יש להזכירו, ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת! ומשיבים, שיש מקרים בהם רק נמוק זה קיים, כגון בתורבה חדתי ובתרי וכשרי [בתורבה חדשה, ובשנים וכשרים] שלמפולת אין לחוש, ואף לא לחשד זנות כי האנשים כשרים. אולם, שואלים, אי בתרי — מוזיקין נמי ליכא [אם, מדובר, בשנים — מוזיקין גם כן אינם!] ואין איסור כלל להכנס לתורבה! ומשיבים: אף שברוך כלל אין לשנים לחוש ממוזיקין, בכל זאת במקומן חיישינן [במקומם של המוזיקים, חוששים אנו] שהתורבה ידועה כמקום המיועד למשכן המוזיקים (עמ' ישעיהו יג, כא), ויש לחשוש מפניהם אף בשנים, ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] תרוץ אחר: לעולם בחד, ובתורבה חדתי דקאי בדברא [באחד, ובתורבה חדשה העומדת בשורה] דהתם משום חשד ליכא [שטם במקרה זה משום חשד — אין] שכן אשה בדברא לא שכיחא [אשה בשדה אינה מצויה] ומאחר שהתורבה חדשה אין גם לחוש למפולת, ומשום מוזיקין איכא [וטסום מוזיקין יש] מקום לחשוש.

בחדתי. ותיפוק ליה משום מוזיקין — בתרי. — אי בתרי — חשד נמי ליכא! — בתרי ופריצי. "מפני המפולת" — ותיפוק ליה משום חשד ומוזיקין! — בתרי וכשרי. "מפני המוזיקין" — ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת! — בתורבה חדתי, ובתרי וכשרי. — אי בתרי — מוזיקין נמי ליכא! — במקומן חיישינן. ואיבעית אימא: לעולם בחד, ובתורבה חדתי דקאי בדברא, דהתם משום חשד ליכא, דהא אשה בדברא לא שכיחא, ומשום מוזיקין איכא.

א תנו רבנן: * ארבע משמרות הוי הלילה, דברי רבי. רבי נתן אומר: שלש. מאי טעמיה דרבי נתן דכתיב "ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמרת התיכונה", תנא: אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה. ורבי? מאי תיכונה — אחת מן התיכונה שבתכונות. ורבי נתן? מי כתיב 'תיכונה שבתכונות'?! 'תיכונה' כתיב. מאי טעמיה דרבי? — אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: כתוב אחד אומר "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך", וכתוב אחד אומר: "קדמו עיני אשמורות", הא כיצד? — ארבע משמרות הוי הלילה. יורבי נתן? סבר לה כרבי יהושע, דתנן: ירבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות: שית דליליא ותרתיה דיממא, הווי להו שתי משמרות. רב אשי אומר: משמרה ופלגא נמי משמרות קרוי להו.

ב ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: יאין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. אמר רבי אבא בר כהנא: לא אומרין אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא לית לן בה. ואיכא דאמרי, אמר רבי אבא בר כהנא: לא אומרין אלא [אפילו] בדברי תורה, וכל שכן מילי דעלמא.

ג הודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי! דכתיב: "קדמתי בנשף ונשועה", וממאי דהאי נשף אורתא הוא — דכתיב "בנשף בערב יום

בחדתי — שפלה חדשה, שהחווה שלה נפלה, ועודנה נחזקה. חשד נמי ליכא — לתן: אלא לשה מתייחדת עם שני אנשים. בתרי ופריצי — דלמרינן התם: לא שנו אלא נכשרים. במקומן חיישינן — נמקום שהם מתייחדו, תדיר, חיישינן אפילו נתרי. בדברא = נשדה. קדמו עיני אשמורות — אלמא: חצות לילה שהיה דוד עומד — שתי משמרות יש נהס. ורבי נתן — אומר לך: הלא "קדמו עיני אשמורות" דקאמר דוד — קדמו לשאר מלכים קאמר, שדרך לעמוד בשלש שעות ניום, נחלת ענה שלישיית. שית דליליא — וחצות לילה הוי שש שעות. וחצות דממא — ששאר מלכים ישנים, הווי להו תרתי משמרות של שמונה שעות. אלא לדבר הלכה — אסור לספר לפניו, שהכל חייבין לספר נהו, והמת דומם והוה ליה "לועג לרש חרף עושהו". אבל מילי דעלמא — שאין נגלוי לתחריש נהו — לית לן בה. מאורתא — מתחלת הלילה. בנשף בערב יום — נהערינן היום קרוי נשף.

תוספות

במקומן חיישינן — פירוש: שידוע שרגילין שם המוזיקין. וההיא דלעיל דבתרי ופריצי ליכא משום מוזיקין — איירי בסתם. שאין רגילין אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת — וטסן רב אלסם משום רב האי: דוקא דברי תורה, אבל דברים דעלמא — לית לן בה. ודוקא בארבע אמות שלו.

הא כיצד? — ארבע משמרות הוי הלילה. יורבי נתן? סבר לה כרבי יהושע, דתנן: ירבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות: שית דליליא ותרתיה דיממא, הווי להו שתי משמרות. רב אשי אומר: משמרה ופלגא נמי משמרות קרוי להו.

ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: יאין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. אמר רבי אבא בר כהנא: לא אומרין אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא לית לן בה. ואיכא דאמרי, אמר רבי אבא בר כהנא: לא אומרין אלא [אפילו] בדברי תורה, וכל שכן מילי דעלמא.

הודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי! דכתיב: "קדמתי בנשף ונשועה", וממאי דהאי נשף אורתא הוא — דכתיב "בנשף בערב יום

בתוספתא מובאת המלכות: ארבע משמרות הוי הלילה — דברי רבי, ואילו ר' נתן אומר: שלש. וההוכחות לדעות אלה, מאי טעמא (מה טעמו) דר' נתן, דכתיב [שכתוב במקרא] "ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המחנה ראש האשמרת התיכונה" וגר' (שופטים ז, יט) ותנא (שנינו). בתוספתא אין "תיכונה" אלא שיש לפניה ולאחריה, נמצא אפוא מלשון הכתוב כי שלש אשמרות הן בלילה שעל כן ניתן לדבר על "אשמרת תיכונה". ורבי, מה אומר הוא על ראייה זו? ועונים כי רבי יסביר שאין זו הוכחה ניצחת, ואפשר לומר מאי "תיכונה" — אחת מן התיכונה שבתכונות. שיתכן כי יש שתי אשמורות, ששיתיהן הן "תיכונות" והתיכונה אינה אחת מן התיכונות. ורבי נתן משיב כי בכל זאת מי כתיב [האם כתוב] "אחת מן התיכונה שבתכונות"? לוי: שדברי רבי מבוססים על השוואת שני פסוקים, כתוב אחד אומר "חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך" (תהלים קיט, סב) וכתוב אחד אומר "קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך" (תהלים קיט, קמח), שהוא מקיים את הבוקר בשתי האשמורות בבואו ללמד תורה. הא כיצד ניתן לישב את שני הפסוקים הללו, ועונים כי ר' נתן סבר לה כר' יהושע [סבר בבבלי זו כר' יהושע] דתנן [ששנינו בסנהן]: ר' יהושע אומר: מותר לקרות קריאת שמע של שחר, של זמן הקימה, עד שלש שעות ביום, שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות. ומאחר שדרך מלכים לקום בתחילת השעה השלישית של היום, אם היה דוד קם בחצות לילה, הרי שית דליליא [שש שעות של הלילה] ותרתיה דיממא [ושתיים משעות היום] הווי להו שתי משמרות [הריהן שתי משמרות] של ארבע שעות, ויכול היה דוד לומר ש"קדמו עיני אשמורות" ביחס לשאר מלכי העולם. רב אשי אומר שאפשר להתאים את הפסוקים לדעת ר' נתן בדרך אחרת: משמרה ופלגא נמי משמרות קרוי להו [משמרה וחצי גם כן קוראים להן משמרות] ועל כן, גם אם קם דוד המלך בחצות יכול היה לומר "קדמו עיני אשמורות".

מאחר שהובא דבר ממסורת חכמים מסיימת מביאים דבר הלכה בשטח שונה שנמסר גם הוא באותו אופן, אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר ר' יהושע בן לוי: אין אומרין בפני המת במקום הקרוב למת אלא דבריו של מת — שאם מדברים בפניו דברים אחרים, יש לראות בהווי למת, אשר אינו יכול עוד לדבר, והאחרים מראים את עליונותם עליו כשהם עוסקים בדבור, אלא אם כן עסקו בדבריו של המת. בפרטי הדברים קיימות שתי גירסות המובאות בשמו, של רבי אבא בר כהנא. לפי האחת לא אומרין אלא בדברי תורה, אבל במילי דעלמא לית לן בה [לא אומרין הלכה זו אלא בדברי תורה, אבל בדברים סתם אין לנו בה איסור]. שאין משום בושת למת אם אינו מדבר דברים אלה. [איכא דאמרי] [יש אומרים] דעה הפוכה: לא אומרין אלא בדברי תורה, וכל שכן במילי דעלמא [לא אומרין הלכה זו אלא בדברי תורה, וכל שכן בדברים סתם] שאפילו בדברי תורה שמצווה לדבר בהם יש להמנע מלומר אלא דברי המת, כל שכן בדברים שאין מצווה לעסוק בהם.

מאחר שהובאו הדברים בענין דוד המלך, מביאים עוד מסורות ופסוקים המציינים את דוד ואת מעשיו. על פי האמור נראה כי דוד המלך היה קם בחצות כל לילה לעבודת בוראו, ושואלים ודוד בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי [ודוד, בחצות הלילה היה קם? בערב היה קם?] שכן כתוב "קדמתי בנשף ואשועה לדברך יחתי" (תהלים קיט, קמז), ומנין יודעים אנו [ממאי — ממה] שנשף אורתא הוא [שנשף ערב הוא] שכתוב: בנשף בערב יום באישון

עיונים

אף על פי שבתלמוד לא הוכרז הדיון אם יש שלש או ארבע משמרות כלילה הרי נספק להלכה שבמקום שמשמשים במנהג "אשמורה" הכונה היא לשליש הלילה כשיש ר' נתן. לפי שרואים אנו כי גם ר' אליעזר סבר כן, וגם האמורא הגדול רב השתמש בהנחה זו כדבר מובן מאליו.

אין מדברים בפני המת, באותו חדר שהמת נמצא בו, בדברי תורה אלא בדבריו של המת, או דברים שהם לכבודו. ואילו בדברים אחרים — בתוך ארבע אמותיו — אין להשיח אלא בדברי המת, ומחוצ להן — מותר. כן נפסקת הלכה בשלנו שתי תוספתאות, אף שרוב הפוסקים פקלו את התוספתא הראשונה.

לא אומרין אלא... / הבטוי הוה "לא אכרן אלא... אבל... לית לן בה" — לא אומרין אלא... (מקרה מסוים) אבל (במקרה אחר) אין לנו בה, אין אנו מקבלים הלכה זו, הוא צורה קבועה, כאשר באים להגביל את תוקפה של הלכה מסוימת, שנאמרה בצורה מכלילת, ומסבירים כי יש לקבלה רק במקרים מסוימים בלבד.

כבוד המת / הלכות רבות נאמרו בענין כבוד המת. חלק מהן הוא בעצם "כבוד החיים" — כבודם של קרובי משפחתו של המת. אולם מה שנוגע למת עצמו, אין כאן יחס של מורא מפני המת והמות, אלא התיחסות של כבוד אף למי שאינו יכול עוד לתנוע על עצמו. המדבר בפני המת דברי תורה מפנין בכך [אף אם אין זה נעשה בכונה תחילה] את עליונותו על המת, וחכמים רואים בכך משום "לעג לרש". ובחומרת רבה התייחסו לבווי המת שכן "לועג לרש — חרף עושהו" (משלי י, ה) ויש בכך משום בווי ה', ובווי זלם תהלים אשר באדם.